

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІЛОЛОГІЇ

Назва курсу	Церковнослов'янська мова
Викладач (-і)	Ст. викладач, канд. філол. наук Осінчук Юрій
Контактний тел.	0968013636 (Ю.Осінчук)
E-mail:	osinchuk@ucu.edu.ua

Церковнослов'янська мова – дисципліна історико-лінгвістичного спрямування. Вивчаючи курс «Церковнослов'янська мова», студенти гуманітарного факультету послідовно ознайомлюються з історією виникнення церковнослов'янської мови як міжнародної надетнічної мови. Цей курс охоплює вивчення найважливіших фонетичних процесів церковнослов'янської мови у порівняльно-історичному аспекті; розкриває основні граматичні особливості цієї мови; демонструє багатство лексичного складу першої літературної слов'янської мови. Згаданий курс перспективно спрямований на вивчення історії слов'янських мов, зокрема української.

Мета курсу: дати студентам необхідну кількість знань із фонетики, морфології, лексики та синтаксису церковнослов'янської мови і сформувати вміння й навички практичного їх застосування.

Завдання:

- ознайомити студентів з основними особливостями фонетики, морфології, лексики та синтаксису церковнослов'янської мови;
- навчити читати й аналізувати тексти давніх пам'яток;

- розкрити основні етапи формування фонетики та граматики церковнослов'янської мови у порівняльно-історичному аспекті;
- з'ясувати спільні та відмінні лінгвістичні явища церковнослов'янської та української мов.

Результати навчання. Студенти мають вміти:

- вільно читати й аналізувати тексти церковнослов'янських пам'яток XI–XIII ст. різних редакцій, зокрема східнослов'янської з підредакцією українською;
- визначати основні фонетичні явища праслов'янської мови і пояснювати їх вияв у церковнослов'янських та сучасних словоформах;
- здійснювати словозміну іменників, займенників, прикметників, числівників та дієвідмінювання дієслів церковнослов'янської мови.

Формат курсу – очний.

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна к-сть годин
лекції	0
семінарські заняття / практичні / лабораторні	60
самостійна робота	60

Ознаки курсу:

Рік викладання	семестр	спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний\ вибірковий
2019-20	5	напр. - філологія	3	нормативний (Н)

Схема курсу

1 тиждень	17 вересня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 1. Вступ. 1. Графіка. Алфавіт. 2. Вимова та вживання звуків. 3. Числове значення букв. 4. Діакритичні знаки. Знаки наголосу. 5. Розділові знаки.
	19 вересня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 2. Читання текстів. Виконання вправ.
2 тиждень	24 вересня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 3. 6. Фонетика. Загальна характеристика звуків. 7. Морфологія. Іменник. Граматичні категорії іменника. 8. Дієслово. Граматичні категорії дієслова. Дієслівні основи. 9. Інфінітив.
	26 вересня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 4. Читання текстів. Виконання вправ.

3 тиждень	1 жовтня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 5. 10. Система відмінювання іменників. Перша відміна іменників. 11. Класифікація дієслів. 12. Особові форми теперішнього часу дієслів. Тематичне дієвідмінювання.
	3 жовтня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 6. Читання текстів. Виконання вправ.
4 тиждень	8 жовтня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 7. 13. Зміни у сполученнях *og, *ol, *eg, *el у середині слова. 14. Друга відміна іменників. 15. Атематичне дієвідмінювання.
	10 жовтня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 8. Читання текстів. Виконання вправ.
5 тиждень	15 жовтня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 9. 16. Зміни у сполученнях *og, *ol на початку слова. 17. Складотворчі сонорні p, l. 18. Третя відміна іменників. 19. Дієслівні форми минулого часу. Аорист.
	17 жовтня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 10. Читання текстів. Виконання вправ.
6 тиждень	22 жовтня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 11. 20. Голосні на початку слова. Поява протетичних приголосних.

		21. Четверта відміна іменників. 22. Імперфект. 23. Головні члени речення.
	24 жовтня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 12. Читання текстів. Виконання вправ.
7 тиждень	29 жовтня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 13. 24. Фонетичні зміни в системі приголосних, зумовлені дією закону складового сингармонізму. Перша палаталізація. 25. П'ята відміна іменників. 26. Шоста відміна іменників. 27. Перфект. 28. Плюсquamперфект.
	31 жовтня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 14. Читання текстів. Виконання вправ.
8 тиждень	5 листопада <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 15. 29. Друга палаталізація. 30. Займенник. Безродові займенники. 31. Родові займенники. 32. Дієслівні форми майбутнього часу.
	7 листопада <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 16. Читання текстів. Виконання вправ.
9 тиждень	12 листопада <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 17. 33. Третя палаталізація. 34. Зміна приголосних і груп приголосних під

		<p>впливом <i>j</i>.</p> <p>35. Прикметник. Розряди прикметників.</p> <p>36. Короткі прикметники.</p> <p>37. Повні прикметники.</p> <p>38. Супін.</p>
	<p>14 листопада <i>четвер</i> 5-6 пара</p>	<p>ЗАНЯТТЯ 18.</p> <p>Читання текстів. Виконання вправ.</p>
10 тиждень	<p>19 листопада <i>вівторок</i> 1-2 пара</p>	<p>ЗАНЯТТЯ 19.</p> <p>39. Чергування голосних. Кількісні чергування голосних.</p> <p>40. Якісні чергування голосних.</p> <p>41. Дієприкметник. Активні дієприкметники теперішнього часу.</p> <p>42. Активні дієприкметники минулого часу.</p>
	<p>21 листопада <i>четвер</i> 5-6 пара</p>	<p>ЗАНЯТТЯ 20.</p> <p>Читання текстів. Виконання вправ.</p>
11 тиждень	<p>26 листопада <i>вівторок</i> 1-2 пара</p>	<p>ЗАНЯТТЯ 21.</p> <p>43. Пасивні дієприкметники теперішнього часу.</p> <p>44. Пасивні дієприкметники минулого часу.</p> <p>45. Форми наказового способу.</p> <p>46. Форми умовного способу.</p>
	<p>28 листопада <i>четвер</i> 5-6 пара</p>	<p>ЗАНЯТТЯ 22.</p> <p>Читання текстів. Виконання вправ.</p>
12 тиждень	<p>3 грудня <i>вівторок</i></p>	<p>ЗАНЯТТЯ 23.</p> <p>47. Наслідки занепаду редукованих. Асиміляція.</p>

	1-2 пара	Дисиміляція. Спрощення. 48. Творення ступенів порівняння прикметників. 49. Сполучник. 50. Частка. 51. Давальний самостійний.
	5 грудня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 24. Читання текстів. Виконання вправ.
13 тиждень	10 грудня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 25. 52. Фонетичні зміни, не пов'язані з долею редукованих. 53. Числівник. Кількісні числівники. 54. Відмінювання складених безсполучникових числівників. 55. Складені сполучникові числівники. 56. Порядкові числівники. 57. Збірні числівники 58. Дробові числівники.
	12 грудня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 26. Читання текстів. Виконання вправ.
14 тиждень	17 грудня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 27. 59. Невідмінювані прикметники. 60. Прийменник. 61. Дієприслівник. 62. Прислівник. 63. Вигук.

		64. Передача чужої мови.
	19 грудня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 28. Комплексний аналіз церковнослов'янського тексту.
	24 грудня <i>вівторок</i> 1-2 пара	ЗАНЯТТЯ 29. Контрольна робота
15 тижень	26 грудня <i>четвер</i> 5-6 пара	ЗАНЯТТЯ 30. Підсумки. Підготовка до екзамену.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арполенко Г.П., Кизирєва З.Г., Лиса Г.І., Симонова К.С.* Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI–XIII ст. / відп. ред. В.В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2008. 192 с.
2. *арх. Іларіон.* Українська церковна вимова. Практичні вказівки. Холм. Свята Данилова Гора, 1942. 16 с.
3. *Бевзенко С.П.* Історична морфологія української мови / М-во вищ. і серед. спец. освіти УРСР, Ужгород. держ. ун-т. Ужгород: Закарпат. обл. вд-во, 1960. 415 с.
4. *Біленька-Свистович Л., Рибак Н.* Церковнослов'янська мова: підручник зі словником для духовних навчальних закладів / ред. Т.В. Майданович. Київ: Криниця, 2000. 335 с.
5. *Білих О.П.* Словозміна в церковнослов'янській мові української редакції (кінець XVI – XVII ст.): монографія / відп. ред. М.І. Зубов. Кіровоград: ФОП Александрова М.В., 2016. 328 с.
6. *Вайан А.* Руководство по старославянскому языку / ред. В.Н. Сидоров; пер. с французского В.В. Бородич. Москва: изд. Иностранной литературы, 1952. 446 с.
7. *Ван-Вейк Н.* История старославянского языка / под ред. и с предосл. Н.А. Кондрашова; пер. с немецкого В.В. Бородич. Москва: изд. Иностранной литературы, 1957. 368 с.
8. *Дамаскин І., Попович Д.* Граматика церковно-слов'янської мови в українській редакції. Мондер, Алберта, Канада: вд-во оо. Василян, 1958. 63 с.
9. Історія української мови. Морфологія / відп. ред. В.В. Німчук. Київ, “Наукова думка”, 1978. 539 с.
10. Історія української мови: Фонетика / відп. ред. В.В. Німчук. Київ, 1979. 367 с.
11. *Изотов А.И.* Старославянский и церковнославянский языки: грамматика, упражнения, тексты. Москва: Филоматис, 2007. 232 с.

12. Камчатнов А.М. Старославянский язык: курс лекций. 2-е изд., испр. Москва: Флинта: Наука, 2000. 152 с.
13. Куземська Г. Якою мовою молилася давня Україна: Правила української транслітерації церковнослов'янських текстів. 2-ге вид., доопрац. і доп. Київ: КЖД "Софія", 2012. 112 с., 165 іл.
14. Леута О.І. Старослов'янська мова: підручник. Київ: "Фірма ІНКОС". Центр навчальної літератури, 2007. 256 с.
15. Майборода А.В. Старослов'янська мова: навчальний посібник для вузів. Київ: Вища школа, 1975. 295 с.
16. Мельник Я.Г., Лазарович О.М. Церковнослов'янська мова: навчально-методичний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. / гол. ред. М.П. Лесюк. Івано-Франківськ, видавець Третяк І.Я., 2008. 244 с.
17. Огієнко І. Як треба вимовляти букву ѣ в церковно-слов'янських текстах. Історія букви ѣ на Україні. Благодійне вид-во «Українська автокефальна церква», 1921. 20 с.
18. Огієнко І. Пам'ятки старо-слов'янської мови Х–ХІ віків. Історичний, лінгвістичний і палеографічний огляд пам'яток з повною бібліографією та альбом 155 знімків з пам'яток з кирилівською транскрипцією. // Студії до української граматики. Видають: І. Огієнко та Р. Смаль-Стоцький. Варшава: Друкарня Синодальна, 1929. Т. V. 493 с.
19. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови: Короткий науково-популярний нарис. Варшава: Друкарня Синодальна, 1931.
20. Станівський М.Ф. Старослов'янська мова: підручник / відп. ред. К.К. Трофимович. Львів, 1964. 470 с.
21. Трофимович К.К. Практикум з порівняльної граматики слов'янських мов: фонетика. Львів: ВЛУ, 1960. 226 с.
22. Царалунга І.Б. Старослов'янська мова: навчальний посібник. Львів: Новий світ – 2000, 2007. 188 с.

СЛОВНИКИ

1. Белей Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник. – Львів: Свічадо, 2001. 332 с.
2. Беринда П. Лексикон словенороський. Надруковано з київського видання 1627 р. фотомеханічним способом / підгот. тексту і вступ. ст. В.В. Німчук. Київ: Ін-тут мовознавства ім. О. Потебні АНУРСР, 1961. 271 с.
3. арх. Бончев А. Речник на църковнославянския език / ред. Боряна Христова. София: Нар. библиотека «Св. св. Кирил и Методий», 2002. Т. I. 351 с.; 2012. Т. II. 349 с.
4. Зизаній Л. Лексис. Надруковано з віленського видання 1596 р. фотомеханічним способом / підгот. тексту і вступ. ст. В.В. Німчук. Київ: Ін-тут мовознавства ім. О. Потебні АНУРСР, 1964. 203 с.
5. Полный церковнославянский словарь / за ред. протоієрея Т. Дьяченка. Москва: Отчий дом, 2001. 1120 с.
6. Словарь старославянского языка. Репр. изд.: В 4 т. Санкт-Петербург: Из-во Санкт-Петербургского университета, 2006. Т. 1–4.
7. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков) / под. ред. Р. Цейтлин, Р. Вечерки и Е. Благовой. Москва: Русский язык, 1994. 842 с.
8. Slovník jazyka staroslověnského. Praha: Academia, 1958 – 1990. Kn. 1–43.

ДЖЕРЕЛА (ПАМ'ЯТКИ)

1. Апракос Мстислава Великого / изд. подгот. Л.П. Жуковская, Л.А. Владимирова, Н.П. Панкратова; под. ред. Л.П. Жуковской. Москва: Наука, 1983. 527 с.
2. Архангельское Евангелие 1092 года. Исследования. Древнерусский текст. Словоуказатели / изд. подгот. Л.П. Жуковская, Т.Л. Миронова. Москва: Научно-издательский центр "Скрипторий", 1997. 674 с.
3. Бучацьке Євангеліє XII–XIII ст. / відп. ред. В.В. Німчук; підгот. до видання Ю.В. Осінчук. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. (Серія "Пам'ятки української мови"). 360 с.
4. Добрилове Євангеліє 1164 р. / відп. ред. В.В. Німчук; упор. Ю.В. Осінчук. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. 804 с.
5. Євсевієве Євангеліє 1283 р. Наукове видання. Пам'ятки української мови XIII ст. Серія канонічної літератури / відп. ред. В.В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2001. 320 с.
6. Изборникъ великаго князя Святослава Ярославича 1073 года. Съ греческимъ и латинскимъ текстами. Съ предословіємъ Е.В. Барсова и запискою А.Л. Дювернуа // Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древнестей російскихъ при Московскомъ университетѣ. Москва, 1882. Кн. 4. С. 1–184 (первая половина текста).
7. Изб. 1076 – Изборникъ великаго князя Святослава Ярославича 1076 года // Каринский Н.М. Хрестоматія по древне-церковно-славянскому и русскому языкам. Ч. 1. Древнейшие памятники. С прил. слов., 19 автотип. снимков с древнецерковнослав. рукописей и 2-х табл., содерж. снимки с букв глаголического Зографского Евангелия и мелкого почерка Остромирова Евангелия; 2-е изд. Санкт-Петербург, 1911. XII, 215 с., 18 с. ил.
8. Іларіон Київський. Слово о Законі і Благодаті / Переднє слово, переклад і примітки Павла Салевича. Львів: Спадщина предків, 2010. 124 с.
9. Маріинское четвроевангеліє съ примѣчаніями и приложеніями. Трудъ И.В. Ягича. Санкт-Петербург, 1883. URL: <https://ksana-k.ru/?p=2419>.
10. Остромирово Евангелие 1056 – 1057 г. по изданию А.Х. Востокова. Москва: Языки славянских культур, 2007.
11. "Повчання" Володимира Мономаха початку XII ст. // Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст. Житомир: Полісся, 2015. 352 с.
12. Реймське Євангеліє XI ст. // Славянская хрестоматія или памятники отечественной письменности от XI-го до XVIII-го вѣка. Пятое издание, исправленное. Санкт-Петербург, 1849. 427 с.
13. "Слова" Григорія Богослова XI ст. // Каринский Н.М. Хрестоматія по древне-церковно-славянскому и русскому языкам. Ч. 1. Древнейшие памятники. С прил. слов., 19 автотип. снимков с древнецерковнослав. рукописей и 2-х табл., содерж. снимки с букв глаголического Зографского Евангелия и мелкого почерка Остромирова Евангелия; 2-е изд. Санкт-Петербург, 1911. XII, 215 с., 18 с. ил.
14. Синайский патерик / изд. подгот. Голышенко В.С., Дубровина В.Ф. Москва: Наука, 1967. 414 с.

15. Юрійївське Євангеліє, близько 1120 / Амфілохий. Описание Юрьевского евангелия 1118–1128 г. Воскресенской Новоиерусалимской библиотеки. Москва, 1877. 233 с.

Критерії оцінювання

1.	ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	75 б.	25 занять по 3 б.
2.	ЧИТАННЯ ТЕКСТУ (обов'язкове для кожного студента)	5 б.	індивідуально
3.	КОНТРОЛЬНА РОБОТА. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ТЕКСТУ	20 б.	1 заняття
4.	ЕКЗАМЕН (за бажанням студента)	40 б.	